

Nachttrek boven Groningen

Egbert Boekema

Sinds het begin van de jaren tachtig wordt er in de Provincie Groningen systematisch naar vogeltrek gekeken. Behalve op de dijk van de Eemshaven, waar veruit de meeste teluren worden gemaakt, wordt bijvoorbeeld ook in Westerwolde gekeken. Landelijk zijn er van diverse posten langere series tellingen en recent verscheen er een eerste landelijke publicatie over trek boven deze telposten (LWVT/SOVON, 2002).

Over nachttrek weten we een stuk minder. Nachttrek kan uitstekend met radar in beeld worden gebracht. Richting, hoogte en aantallen kunnen worden bepaald, maar het op soort brengen van de waargenomen trekvogels is vrijwel niet mogelijk, hoewel soms compacte groepen van bijvoorbeeld Kievit als zodanig lijken op te vallen (Eastwood, 1967).

Voordat met radar naar vogels werd gekeken werd het aantal trekkende nachtvogels geschat door met een kijker vogels te tellen die voor de maan voorbijschoven, wat gezien het kleine oppervlak van dit hemellichaam een moeizame zaak geweest moet zijn. Van experimenten met nachtkijkers is me niets bekend, maar alleen hele dure exemplaren vergroten een keer of tien (of meer?) en zijn vermoedelijk erg zwaar. Met een pakweg 3-5x vergroten de kijker lijken overvliegende vogels lastig te tellen. Voor zover mij bekend zijn er nog geen vogelaars die met behulp van een nachtkijker proberen de 'donkere trek' in beeld te krijgen. We kunnen uiteraard ook gewoon buiten gaan staan en luisteren wat er langskomt. In dit artikel wil ik enkele impressies geven over nachttrek, terloops verzameld vanaf het midden van de jaren zeventig.

Voordat we naar buiten gaan is het goed ons te realiseren wat er in principe te horen valt. Geluid bestaat uit golven. Iedere golf heeft een bepaalde frequentie (toonhoogte), amplitude (sterkte) en fase (het beginpunt van een golf). De twee eerste zijn voor ons het belangrijkste.

Golven met een lage frequentie dragen het verst, walvissen in de oceaan schijnen elkaar met zware bromtonen op tientallen kilometers afstand nog te kunnen horen. Uit eigen ervaring, met een iets beter gehoor dan de gemiddelde Nederlander, heb ik bijvoorbeeld kunnen constateren dat het diepe gekoer van een Houtduif, dat niet overdreven hard is, in principe bij windstil weer nog op circa 500 meter afstand te horen is. Een Pauw heeft een roep met een hogere frequentie maar haalt gemakkelijk een kilometer vanwege de veel sterkere amplitude. Als meerdere golven ongeveer gelijk beginnen, versterken ze elkaar toch (in fase). Een mens haalt als individu geen 5 km, maar wel als er tienduizend tegelijk hun keel in het FC Groningen-stadion openzetten. Op afstand klinkt dit als een langgerekte 'hoe' vanwege het uitfilteren van de hoge tonen.

Om bij de vogels te blijven, mooie voorbeelden van groepsgeluiden zijn: groepen van tientallen Groenpootruiters die op grote hoogte door het binnenland passeren of een paar duizend Brandganzen die een kilometer verderop opvliegen.

Van nachttrek merken we alleen iets als het niet of nauwelijks waait. Vermoedelijk verwaait het meeste vogelgeluid bij sterkere wind. Dit valt gemakkelijk te constateren door in het voorjaar tijdens een snelle fietstocht even te stoppen. Het verschil aan waargenomen vogelzang is zeer aanzienlijk. Bovendien

heeft radartrek uitgewezen dat een aanzienlijk deel van de vogels hoger dan pakweg 300 meter vliegt en het verwaai-effect wordt nog versterkt als vogels met rugwind trekken. Vandaar dat bij windiger weer zelden vogels te horen zijn. Een tweede duidelijke constatering is dat er gemiddeld over het hele jaar 's nachts weinig te horen valt. Dit gaat vooral voor de maanden mei-september op. De weinige vogels die zich laten horen zijn dan voornamelijk steltlopers. Midden in de winter zitten er meestal alleen ganzen in de lucht. Van vorstvluchten is 's nachts weinig te horen; met oostenwind in de rug kunnen ze kennelijk snel vertrokken zijn.

Alleen in de periode oktober-november en in mindere mate in maart-april is er geregeld nachtelijke activiteit hoorbaar. Doordat het aantal dagen met duidelijke hoorbare nachttrek dus gering is, heeft het weinig zin om regelmatig 'uren te maken' om in de terminologie van de treksteller te spreken. Als we naar buiten willen gaan om trek te horen is het recept eenvoudig: mocht er binnen 5-10 minuten een aantal keren iets te horen zijn (bijvoorbeeld Koperwieken en Zanglijsters) dan is er een goede kans om in enkele uren een soort of 10-15 waar te nemen. Valt er niets te horen, dan is er een grote kans dat er ook op de rest van de avond niets te horen is. In feite gaat de dagtrek ook vaak met smalle hoge pieken en brede dalen gepaard. Van sommige trekkers komt op enkele topdagen ongeveer de helft van het totale aantal door en vliegt de rest druppelsgewijs in vele weken voorbij.

Dit artikel geeft een overzicht van aantallen en conclusies uit terloopse waarnemingen, verricht op een aantal plekken (wisselende adressen) in Haren en de wijken Helpman en Paddepoel van de stad Groningen. Al deze plekken hebben gemeen dat de waargenomen soorten, behalve lijsters en dergelijke, niet in de onmiddellijke omgeving pleisteren. Het waarnemen ervan houdt dan ook sterk verband met gerichte trek.

Kleine Zwaan *Cygnus bewickii*

Vijfmaal 's nachts gehoord; in oktober (2x),

november (1x) en maart (2x). Dit zijn de maanden waarin de meeste trekactiviteit te verwachten valt.

Toendrarietgans *Anser serrirostris*

Toendrarietganzen op trek worden betrekkelijk weinig boven Groningen gehoord.

Het maximum bedroeg 4 groepen tussen 18.00 en 20.00 op 7 februari 2002. Dit zal ongetwijfeld te maken hebben met het feit dat net rond de stad weinig Rietganzen pleisteren. Ook in aangrenzend Friesland zitten er relatief niet zoveel, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Groninger Veenkoloniën.

Kleine Rietgans *Anser brachyrhynchus*

Onderweg naar de overwinteringsgebieden in Zuidwest-Friesland komen de meeste Kleine Rietganzen waarschijnlijk ook over de provincie Groningen. Vermoedelijk trekken ze vooral overdag. Op 11 oktober 1997 werd tussen 22.50 en 23.10 vier maal een groep over Paddepoel gehoord.

Grauwe Gans *Anser anser*

Het aantal 's nachts trekkende vogels is beduidend geringer dan het aantal dagtrekkers. Maximaal 3 groepen gehoord, op 5 november 2000 van 21.00 -23.00.

Kolgans *Anser albifrons*

De Kolgans is met de Smient de talrijkst waargenomen watervogel. Omdat er zoveel van langs kunnen komen is het tamelijk eenvoudig hier een trend weer te geven: 'altijd net even anders'. Maar er is een voorkeur voor dagtrek; in maart, tijdens het hoogtepunt van de wegtrek, komen groepen rond een uur of acht boven Groningen en omgeving, ongetwijfeld afkomstig van pleisterplaatsen rond het Leekstermeer of uit Friesland.

De start kan echter ook later op de dag zijn. Op 30 maart 1998 was het zacht weer met in de ochtend wind uit het zuidoosten, die echter in de namiddag naar het westen draaide. Kennelijk een teken voor verbeterde trekomstandigheden en met de wind in de rug komen tussen 17.30 en 19.00 opeens een paar duizend ganzen over Paddepoel. Daarvoor en

daarna was het rustig. Op 10 maart 1997 is het mooi lenteweer met 16° C, de warmste 10 maart van de 20e eeuw. In de avond is het nog rustig, met een groep om 21.00 uur, maar de hele nacht zitten er Kolganzen in de lucht, kennelijk gestimuleerd door het mooie weer van overdag. Ook in november kunnen er goede nachten zijn: Op 8 november 1999 werden tussen 21.00 en 24.00 uur 40 groepen gehoord, wat mogelijk goed zou kunnen zijn voor 1000-2000 vogels, gezien de gemiddelde groepsgrootte overdag.

Brandgans *Branta leucopsis*

Overtrekkend gehoord van december-april; het maximum was 5 groepen op 23/24 januari 1977 tussen 23.30 en 0.04 over Haren bij nevelig maar vrij zacht weer.

Rotgans *Branta bernicla*

Een aantal malen heb ik overtrekkende Rotganzen gehoord, onder andere op 25 oktober 1979 om 23.35 over Haren (4 maal duidelijk de roep gehoord: 'grott, grott'), op 15 oktober 1982 over Helpman om 22.15, op 22 oktober 1991 om 18.30 over Paddepoel en op 8 november 1999 om 21.50. Hier staat geen enkele daglichtwaarneming tegenover, wat bijna geen toeval kan zijn.

Blauwe Reiger *Ardea cinerea*

Regelmatig is 's nachts een reiger boven de stad Groningen te horen. Dit past goed in het algemene beeld want volgens Glutz von Blotzheim trekt de Blauwe Reiger vooral 's nachts. Trek is rond Groningen moeilijk te verifiëren; nachtelijke roepactiviteit kan ook verband houden met vluchten van en naar broedkolonies: de dichtsbijzijnde ligt circa 2 kilometer van ons huis. De veronderstelde nachtelijke voorkeur lijkt overigens in Groningen niet uitgesproken sterk te zijn, want er zijn talrijke voorjaarswaarnemingen van vogels die juist direct na zonsopgang vanuit het Eemshaventerrein met oostelijke trek beginnen. Ook boven Groningen wil wel eens een flinke groep langskomen: op 11 september 1974 zag Piet Glas een groep van 34 vogels in V-formatie.

Wilde Eend *Anas platyrhynchos*

Er zijn drie eenden die regelmatig kwaken en met enige oefening is het gekwaak van Wilde Eend, Krakeend en Wintertaling goed te onderscheiden. Dus het zou 's nachts ook moeten lukken. Helaas heb ik zelden een Wilde Eend 's nachts gehoord. Dit is raadselachtig, want er zijn ook opvallend weinig trekwaarnemingen van Wilde Eenden overdag. Het ietwat nasale krakeendengeluid is nimmer gehoord.

Wintertaling *Anas crecca*

Wintertalingen vliegen regelmatig 's nachts over de stad Groningen, soms kwakend. Maar meestal is alleen de "thluit thluit" roep te horen. Maximaal werden op 17 april 2002 11 maal overtrekkend vogels gehoord van 23.10-23.56.

Smient *Mareca penelope*

De Smient is veruit de meest gehoorde eend in het donker, met zijn scherpe fluitroep. In de wintermaanden vliegen iedere avond vogels over Groningen. Dat heeft echter niet uitsluitend met trek te maken. Vogels pleisteren overdag op veilige plekken, zoals de vloeivelden van de Suikerunie en gaan in het vrijwel donker, pakweg drie kwartier na zonsopgang, de weilanden rond de stad in. De Jupiterstraat ligt precies onder de trekroute. Later in de avond en nacht overtrekkende groepen zullen ongetwijfeld wel bestaan uit trekkers. Vooral in het voorjaar trekkend gehoord; bijvoorbeeld 6x op 31 maart 1998, 9x op 12 maart 2000 en 5x op 17 april 2002.

Brilduiker *Bucephala clangula*

Het fluitende geluid van de vleugelslag van sommige Brilduikers is opvallend en soortspecifiek, en is ook enkele malen boven Groningen gehoord in oktober en april. Van alle andere eenden zou ik blind met zekerheid het dichtbij opvliegen of overvliegen van Slobbeenden kunnen claimen. Die maken ook een typisch soort geluid dat klinkt als 'tjomp tjomp tjomp', maar dit is nooit boven Groningen gehoord. De enige andere watervogel die positief op

vleugelgeluid kan worden gedetermineerd is uiteraard de Knobbelzwaan.

Scholekster *Haematopus ostralegus*

Scholeksters zijn 's nachts tamelijk luidruchtig. Aan de Groninger stadsranden worden ze vooral in maart gehoord, maar ook verderop in het broedseizoen en in de nazomer. Omdat op diverse flats en andere gebouwen (tot bij het Noorderplantsoen, vrijwel in de binnenstad!) Scholeksters broeden, is nachtelijke activiteit niet genoteerd.

Goudplevier *Pluvialis apricaria*

De eerste maal dat ik Goudplevieren meende waar te nemen was op 23 september 1981 toen om 22.00 een troep over Haren vloog. Het geluid leek op 'tuuh tuur pluuw tuuh', op veel toonhoogten, wat ik niet goed kende van overdag. Bij toeval zag ik korte tijd daarop een film die in het broedseizoen in de Duitse hoogvenen was opgenomen, met daarin hetzelfde geluid. Komt af en toe over:

onder andere 3 maal op 8 november 1999.

Zilverplevier *Pluvialis squatarola*

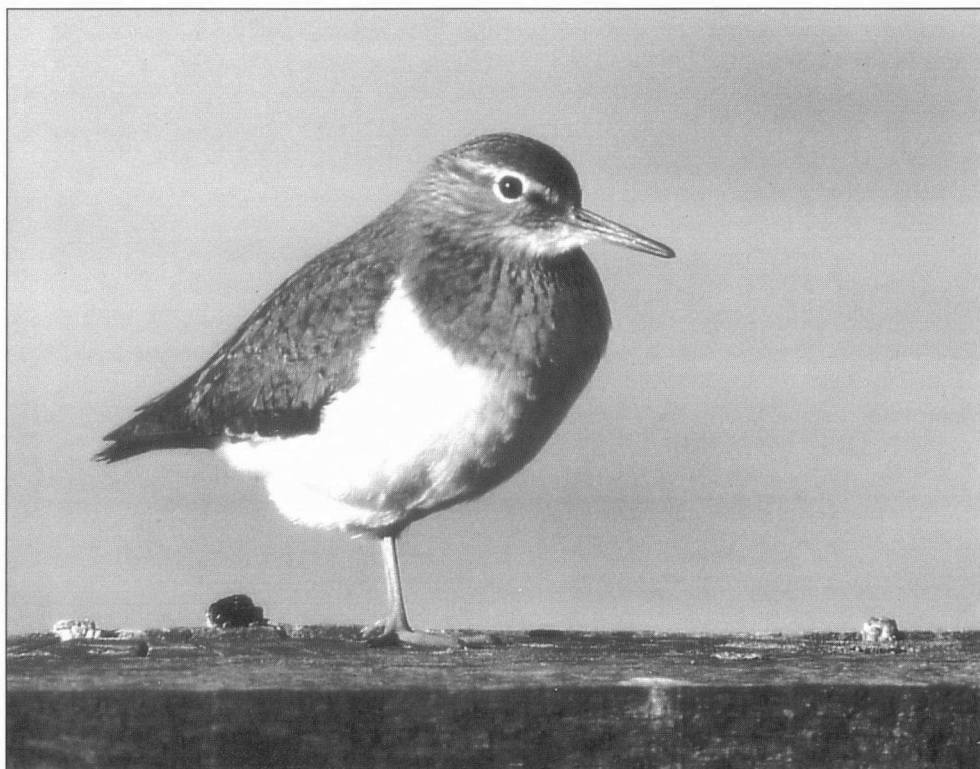
Op 24 januari 1977 3 maal overvliegend gehoord in Haren tussen 6.45-6.54 tijdens een dooiperiode na vorst. Een tweede waarneming betreft 10 september 1990 overvliegend om 22.30 over Paddepoel.

Kievit *Vanellus vanellus*

Wie wel eens 's nachts door een weilandgebied heeft gefietst zal het niet ontgaan zijn dat Kieviten in het donker erg veel roepen. Maar ondanks de nachtelijke activiteit zijn het overwegend dagtrekkers. Wordt af en toe in oktober en november 's nachts over Groningen gehoord. Het hoogste aantal was 3 maal op 8 november 1999 tussen 20.15 en 22.49.

Bontbekplevier *Charadrius hiaticula*

Overvliegend op 5 september 1982 over

Oeverloper

Foto: Eric Koops

Groningen om 21.15.

Kluut *Recurvirostra avosetta*

De Kluut trekt overdag over de Noordzee en Waddenzee, maar ik heb ook enkele malen rond Groningen in maart trekkende troepen van enkele tientallen (!) vogels gezien.

De enige nachtwaarneming: op 17 april 2002 gehoord om 23.44.

Witgatje *Tringa ochropus*

De eerste maal dat ik midden in de nacht een Witgatje hoorde was op 22 juli 1976, om precies te zijn om 2.30 boven de wijk Helpman. In latere jaren werden nog een vijftal vogels laat op de avond of in de nacht gehoord. De trek in de schemer en overdag is echter veel sterker. Wie 's avonds bij moerasgebieden observeert kan soms groepjes hoog de lucht zien ingaan, die niet meer terugkomen. Op 8 juni 2002 zag ik om 19.40 en 20.20 groepen van 12 en 16 wegvliegen bij de Bergboezem Lettelbert. De groepen waren luidruchtig, draaiden eerst verschillende rondjes, maakten flink hoogte alvorens weg te trekken tot minder dan stipjes in de kijker. De theoretische kans om ze dan enkele kilometers verderop ook op te pikken moet niet al te groot worden ingeschat.

Bosruiter *Tringa glareola*

In vergelijking met het Witgatje is de Bosruiter ongeveer even talrijk. Toch zijn er beduidend minder trekwaarnemingen rond Groningen en slechts een enkele nachtwaarneming: op 26 juli 1979 overvliegend om 23.30.

Oeverloper *Actitis hypoleucos*

Nachttrek komt bij de Oeverloper regelmatig voor; af en toe hoor je ze over de bebouwde kom, vaak als het volkomen donker is. Uit de nachttrek over de bebouwde kom blijkt dat de Oeverloper in de jaren zestig en zeventig enkele malen talrijker was dan in de jaren negentig. In de jaren zestig noteerde Han de Boer zelfs tweemaal 'sterke nachttrek' over de Heresingel. Wegtrek in de avondschemer in moerasgebieden gaat vaak gepaard met langdurig 'klepperen' waarbij de 'die-die-die'-roep langdurig herhaald wordt alvorens het lucht-

ruim wordt gekozen. Augustus is de beste maand. Opvallende waarneming: eenmaal landde tijdens stormachtig weer een Oeverloper in de schemer op het dak van onze garage.

Groenpootruiter *Tringa nebularia*

De Groenpootruiter trek regelmatig over het binnenland in aanzienlijke groepen (tientallen exemplaren) die dankzij de luide roep op te sporen zijn. Ook 's nachts trekkend en gehoord in mei, juli, augustus en september.

Tureluur *Tringa totanus*

Vooraf in het voorjaar luidruchtig, maar vanaf juni is het binnenland vrijwel verlaten. Nachttrek uit juli, augustus en september lijkt daarom op wegtrekkende wadvogels van toepassing.

Grutto *Limosa limosa*

Komt regelmatig over.

Rosse Grutto *Limosa lapponica*

Gehoord op 12 augustus 1997 om 23.30.

Watersnip *Gallinago gallinago*

Vermoedelijk een regelmatige nachttrekker: bijvoorbeeld op 8 november 1999 4x gehoord tussen 21.17-23.15 in Paddepoel.

Bonte Strandloper *Calidris alpina*

Komt af en toe over, met als maximum 8 maal op 24 januari 1977 over Haren tussen 6.05-7.29 in een dooiperiode na vorst.

Wulp *Numenius arquata*

Op dezelfde memorabele 24 januari 1977 vlogen tussen 5.30 en 7.16 honderden over Haren. Een andere goede nacht: op 17 april 2002 16 x gehoord tussen 23.00-24.00

Regenwulp *Numenius phaeopus*

Karakteristiek voor de Regenwulp in het voorjaar is trek in de namiddag en avond richting noord. 's Nachts zijn het er niet zoveel. Op 18 augustus 1976 echter overvliegend over Haren om 23.50. Op slaapplekken vliegen in april/mei in de schemer regelmatig vogels weg

naar het noorden om niet weer terug te komen.

Stormmeeuw *Larus canus*

De Stormmeeuw trekt vermoedelijk regelmatig over. Het is wel zaak eens overdag goed te luisteren naar de karakteristieke roepjes van deze meeuwensoort, dat maakt het in het donker eenvoudiger: bijvoorbeeld op 31 maart 1998 overvliegend Paddepoel Groningen: veel "hew hew" roepend en 1x de karakteristieke langgerekte 'hieuw'-roep. Maximaal 6 maal gehoord op 1 april 2000 tussen 0.05 en 0.16.

Kokmeeuw *Larus ridibundus*

Zie Stormmeeuw.

Zilvermeeuw *Larus argentatus*

Avondtrek naar het Wad vanuit Noord-Drenthe en Groningen is een karakteristiek beeld voor de Zilvermeeuw. Maar ook in het donker trekken vogels over, onder andere op 13 maart 2000 overvliegend om 22.01. Aangezien overvliegende Zilvermeeuwen zelden zijn genoteerd valt er over de frequentie verder niets te zeggen.

Grote Stern *Sterna sandvicensis*

Geringe aantallen trekken 's nachts over de provincie Groningen. Ook dit voorjaar weer een treffer, in 'the middle of nowhere' om een uur of 5 's ochtend in de schemer tussen Zoutkamp en Kollumerpomp. Boven de stad nog niet gehoord.

Grote Lijster *Turdus viscivorus*

Volgens Glutz von Blotzheim & Bauer 1988 (blz 1182) trekt de Grote Lijster overdag, met zwakke trek in de schemering en af en toe 's nachts. Op Helgoland is de Grote Lijster zeldzaam en dat geeft aan dat er maar weinig Grote Lijsters over de Noordzee trekken. Desalniettemin is er in het najaar regelmatige trek over het Eemshaventerrein vanuit zee komende vogels. Hier is de Grote Lijster typisch een ochtendtrekker, net als in het voorjaar. Af en toe 's nachts snorrend over Groningen gehoord, met als maximum 3 op één avond.

Zanglijster *Turdus philomelos*

Trekkende zanglijsters zijn in het donker herkenbaar aan hun karakteristieke vluchtroep, een korte 'tik', die soms tweetonig is.

Overvliegende Zanglijsters hebben echter ook een fijn langgerekte 'sih', dat lijkt op de roep van de Koperwiek. De Zanglijster is voornamelijk een nachttrekker, na zonsopgang beperken de bewegingen zich meestal tot het opzoeken van betere pleisterplaatsen.

Dat de Zanglijster een nachttrekker is, wordt bevestigd door de waarnemingen uit het Groninger kustgebied, waar veel meer vogels aan de grond verblijven dan overtrekkend worden waargenomen. Tijdens de top van de voorjaarsstrek vliegen soms tientallen Zanglijsters al tikkend uit kleine polderbosjes, na het binnenlopen door waarnemers.

Maar ook in boomloze omgeving, bijvoorbeeld midden op de groene kwelders van de Noordpolder, zitten regelmatig Zanglijsters.

In vergelijking met de Koperwiek komt in de herfst de nachttrek vaak wat later in de nacht op gang; Koperwieken hoor je vanaf het moment dat het donker wordt, maar de hoorbare trek zwakt vaak na circa 22.00 af; bij Zanglijsters is er doorgaans geen terugval, tot minstens na 23.00 uur. Indicaties voor midden in de nacht: 'sterke trek' op 12 oktober 1982 van 0.00-1.00; op 11 oktober 1995 tussen 22.30-23.30 tientallen tikkend en 8 oktober 1998: circa 50 trekkend tussen 20.00 en 23.15, de meeste in het laatste uur. Tenslotte op 3 april 1999 overvliegend om 2.00 's nachts.

Kramsvogel *Turdus pilaris*

Volgens het Handbuch van Glutz von Blotzheim trekt de Kramsvogel in Europa overwegend overdag en doorgaans in de ochtenduren. In Groningen is het niet anders, maar aan de kust (inclusief Schiermonnikoog) blijkt dat in de herfst in de late ochtenduren nog flinke groepen uit zee kunnen komen, wat zou kunnen duiden op wegtrek vanuit Scandinavië op de vorige avond/dag. 's Nachts overtrekkende vogels zijn in Groningen weinig vastgesteld; opvallend minder dan bij de ongeveer even talrijke Zanglijster en Koperwiek. Het maximumaantal was 18 op 8 november 1999 tussen 19.45-22. (Dit was een hele goede dag op het

Eemshaventerrein, met duizenden vogels). De meeste vogels 'tjakken' 's nachts, de langgerekte 'wèèh'-roep hoor je niet zoveel.

Koperwiek *Turdus iliacus*

De Koperwiek is overwegend een nachttrekker, die aan zijn schrille "zziehh" roep heel goed herkenbaar is. Dagtrek is echter in de herfst aan de kust regelmatig te zien, soms komen honderden uit zee, zoals op de Eemshaven en op Schiermonnikoog. Mogelijk zijn dit vogels die de vorige avond uit Scandinavië vertrokken zijn. Vaak begint in de herfst de trek al vlak na zonsondergang, om na enkele uren iets af te zwakken; mogelijk zitten de vogels daarna te hoog om gehoord te kunnen worden. Tijdens voorjaartrek vindt geen sterke stuwning op het Eemshaventerrein en elders langs de Noordkust plaats. Aan de roep te horen passeren op het Eemshaventerrein op goede trekdagen in de uren vlak voor zonsopkomst maximaal circa 100 vogels/uur en op goede avonden vele honderden binnen gehoorafstand; wat bij extrapolatie zou kunnen neerkomen op duizenden boven de gehele stad Groningen. Kenmerkend voor de Koperwiek is dat de trek in de herfst vrijwel direct na zonsondergang het sterkst is, pakweg maximaal is rond een uur of 9 en daarna meestal afzwakt: bijvoorbeeld 22 oktober 2000 81 gehoord tussen 21.00 en 22.00 en 15 tussen 22.00 en 23.00.

Merel *Turdus merula*

Met wat geluk is soms rond de stad Groningen zichtbare trek in de avondschemer te zien. Zo zag ik op 26 maart 1980 aan de ooststrand van Haren om 19.10 een troepje van 20 Merels omhoogschroeven om daarna over de weilanden in oostelijke richting te verdwijnen. Geen slaaptrek dus voor deze beesten. Vooral in november trekken veel Merels door. Maar aangezien de roep lang niet zo hard en schril is als die van de Koperwiek, valt mereltrek meestal weinig op. Enkele indicaties over de aantallen komen van avonden waarbij langer werd waargenomen in de Jupiterstraat: op 15 november 1998 werd de roep 164 keer ge-

hoord tussen 21.00-23.00. Op 8 november 1999 werden van 21.00 tot 24.00 respectievelijk 150, 70 en 12 Merels gehoord. Dit waren ongetwijfeld topdagen, want meestal is de roepfrequentie niet meer dan enkele per kwartier.

Veldleeuwerik *Alauda arvensis*

De Veldleeuwerik is geen soort die je 's avonds en 's nachts onmiddellijk verwacht, want het is een typische dagtrekker. Op twee dagen waargenomen: op 8 november 1999 gehoord om 22.35 en 22.45 en op 15 oktober 2000 om 6.55 toen het nog donker was. Overigens werd nooit een Graspieper in het donker boven Groningen gehoord, een van de 5 talrijkste trekkers in Groningen.

Slotopmerking

Met dit gedetailleerde overzicht van eigen waarnemingen (tenzij anders vermeld) zou ik Avifaunaleden willen aansporen om door middel van waarnemingen op de paar topavonden/nachten in de herfst deze lijst verder uit te breiden. Ongetwijfeld zijn er nu reeds interessante aanvullingen mogelijk, die bepaalde trends zoals 'zeevogels meer 's nachts dan overdag' bij de Rotgans kunnen bevestigen of juist afzwakken. Er is een lijst met soorten die in principe kunnen worden gezien. Toen ik Dr. Vauk, de toenmalige leider van het Vogeltrekstation op Helgoland, in de jaren zeventig over nachttrek navroeg kon hij vertellen dat soms overtrekkende groepen Zwarte Zee-eenden te horen waren! Andere potentiële soorten zijn wat minder spectaculair zoals Knobbelzwaan en Nijlgans, om maar wat te noemen.

Literatuur

Eastwood, E. (1967) Radar Ornithology. Methuen, London.

Glutz von Blotzheim, U., K.Bauer. (1966-1997) Handbuch der Vögel Mitteleuropas.

Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt & AULA, Wiesbaden.

LWVT/sovon (2002) Vogeltrek over Nederland 1976-1993. Schuyt & Co, Haarlem.

